

Юлія ШИЙКА,

orcid.org/0000-0003-2474-0479

*кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри прикладної лінгвістики
Національного університету «Львівська політехніка»
(Львів, Україна) yuliia.i.shyika@lpnu.ua*

Лілія КРІЛЕВИЧ,

orcid.org/0000-0002-0699-0020

*студентка магістратури кафедри прикладної лінгвістики
Національного університету «Львівська політехніка»
(Львів, Україна) lilia.krilevych@gmail.com*

АНАЛІЗ ПРОБЛЕМИ ДИСГРАФІЇ З ПОЗИЦІЇ КОГНІТИВНОГО ПІДХОДУ

Стаття містить інформативну базу для розуміння і вивчення проблеми, пов'язаної з порушенням писемного мовлення, а саме конкретного розладу, що відноситься до ряду когнітивних порушень – дисграфії. У цій статті проаналізовано теоретичні засади до розуміння цієї проблеми, що базуються на емпіричних дослідженнях та працях вітчизняних та іноземних психолінгвістів і когнітивістів. В західній науці порушення письма та читання узагальнюються одним терміном – «дислексія», оскільки ці проблеми зазвичай проявляються у сукупності. Тому поняття «дисграфія» розглядається частково в межах поняття «дислексія» і в той же час воно чітко описане та конкретизується. Підкреслюється складність письма як психологічного процесу, за який відповідають різні когнітивні механізми мозку людини. Беручи до уваги це, можемо стверджувати, що дослідження проблеми дисграфії нерозривно пов'язане з аналізом когнітивних функцій мозку людини. Пізнавальними чи когнітивними функціями називають складні процеси, що відбуваються в головному мозку і відповідають за взаємодію з навколишнім світом. Перш за все, когнітивні розлади – це специфічні порушення, що відбуваються в пізнавальній сфері індивіда і включають такі симптоми: зниження пам'яті та уваги, часткове зниження розумової працездатності та інших когнітивних процесів мозку в порівнянні з персональною нормою кожного індивіда. Аналізуючи це, важливо чітко розмежовувати нездатність до письма та просто неписьменність чи іншими словами неграмотність. Розуміння цих понять дозволяє робити правильні висновки щодо постановки проблеми і подальшого її вирішення. Дана стаття розкриває ці поняття і на основі різних психолінгвістичних класифікацій, що існують у сучасній когнітивній науці, має на меті вирізнити конкретні ознаки, що дозволяють виявити проблему дисграфії у дітей і дорослих.

***Ключові слова:** дисграфія, дислексія, когнітивні функції, когнітивні розлади.*

Yuliia SHYIKA,

orcid.org/0000-0003-2474-0479

*Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of the Applied Linguistics
Lviv Polytechnic National University
(Lviv, Ukraine) yuliia.i.shyika@lpnu.ua*

Lilija KRILEVYCH,

orcid.org/0000-0002-0699-0020

*Masters Student at the Department of the Applied Linguistics
Lviv Polytechnic National University
(Lviv, Ukraine) lilia.krilevych@gmail.com*

ANALYSIS OF DYSGRAPHIA PROBLEM FROM COGNITIVE PERSPECTIVE

An article includes the informative base needed for understanding and studying the problem related to the disorder of written speech and which refer to the range of specific cognitive disorders – dysgraphia. In this article theoretical principles to understanding such problem are analyzed basing on empirical researches of domestic and foreign psycholinguists and cognitivists. In western science writing and reading disorders are generalized by single notion “dyslexia” since these problems in most cases appear together. So that the notion “dysgraphia” is partially studied in the terms of the notion “dyslexia” and at the same time it is vividly described and concretized. The complexity of writing

process as psychological one is highlighted and for which different cognitive mechanisms of human brain are responsible. Taking this into consideration we can state that researching on dysgraphia problem is directly related to the analysis of cognitive functions of human brain. Cognitive functions are those of complex ongoing processes in human brain and are responsible for interaction with the world. First of all cognitive disorders are the specific disorders in person's cognitive sphere and include such symptoms: attention and memory loss, partial reduction of mental capacity and other cognitive processes in comparison to person's personal norms. Analyzing this, it is important to separate the inability to write and simple illiteracy. The understanding of these notions allows us to make appropriate conclusions on given problem and its further solving. The given article explains such notions and on the basis of different psycholinguistic classifications existing in modern cognitive science intends to distinguish the features which help to reveal the problem of dysgraphia in children and adults.

Key words: *dysgraphia, dyslexia, cognitive functions, cognitive disorders.*

Постановка проблеми. Виявлення та подолання проблеми дисграфії у дитячому віці потребує попереднього базисного опрацювання та забезпечення теоретичною базою у галузі психолінгвістики. Дисграфія є одним з розладів, пов'язаних з порушеннями конкретних когнітивних функцій, а саме тих, що відповідають за процес письма. Проблема полягає також у тому, що дане порушення не залежить ні від рівня інтелекту, ні від педагогічних методів навчання, що значно ускладнює завдання тим, хто досліджує, вивчає та знаходить шляхи вирішення цієї проблеми. Психолінгвістика має безпосереднє відношення до дисграфії, оскільки розглядає її з позиції когнітивного підходу.

Аналіз досліджень. Виявленню та вивченню проблеми дисграфії присвячені праці вітчизняних та іноземних дослідників у сфері когнітивістики, психолінгвістики та безпосередньо медицини, а саме Р. Д. Дейвіса, Е. М. Брауна, М. Дж. Сноулінг, Б. Ріддік, В. В. Тарасун, Н. В. Чередніченко, Л. С. Журавльової, А. Н. Корнева, І. Р. Лалаєвої та багатьох інших. Дослідження показують, що вищеописана проблема нерідко пов'язана з іншим розладом – дислексією та її проявами, загальною нездатністю до навчання, що відповідно є частиною когнітивних порушень. Подальший аналіз поставленої проблеми буде розвиватися зокрема у межах поняття дислексії та на основі різноманітних досліджень по цій темі.

Об'єктом дослідження виступає поняття «дисграфії», як психолінгвістичного явища. *Предметом дослідження* виступає інтерпретація цього поняття у розрізі сучасної когнітивної науки.

Мета дослідження полягає у розгорнутому вивченні та аналізі дисграфії та категоризації ознак, що характеризують дане порушення, з точки зору когнітивного підходу. Досягнення поставленої мети передбачає розв'язання таких завдань:

- 1) розкриття поняття дисграфії з лінгвістичної точки зору ;
- 2) виявлення передумов і причин виникнення дисграфії;

3) аналіз низки психолінгвістичних класифікацій та ідентифікація ознак даного порушення.

Виклад основного матеріалу. Глобальними дослідженнями проблеми дисграфії займалися науковці ще у 18 -19 ст, хоча це явище не було настільки конкретизованим, отже і виявити таку патологію було значно складніше, ніж у сучасних умовах. Одним з перших, хто наголосив на проблемах порушення читання та письма, як самостійну патологію мовленнєвої діяльності, був А. Куссмауль (1877). Важливо те, що порушення письма та читання вважались такими, що входять до ряду однакових розладів. І справді, обидва відхилення можна з впевненістю назвати когнітивними та пов'язаними з мовленнєвою діяльністю як такою. В період 19-20 століть вважалось, що ці відхилення є одними із проявів загальної розумової недорозвиненості та спостерігались у дітей з відсталим розумовим розвитком. За роки досліджень, що відбувались у сфері психолінгвістики, зокрема у розгляді конкретної проблеми дисграфії, наука дійшла безпосереднього висновку, що дана проблема є самостійною, незалежною та непов'язаною з розумовою відсталістю. Можна вважати, що таке твердження значно полегшує роботу тим, хто має справу з подоланням дисграфії. Однак у розрізі сучасності існують різноманітні класифікації та характерні ознаки цього порушення, тому його виявлення і подолання все одно є завданням не з легких. Перш за все, потрібно точно знати, що саме стоїть за поняттям «дисграфія» та як його пояснює сучасна наука.

Дисграфія – це стійке порушення письма, непов'язане з незнанням граматичних правил, а обумовлене недорозвиненням або частковою поразкою тих мозкових механізмів, які відповідають за складний процес письма [Лалаєва, 2007: 143]. Як вже було згадано вище, дисграфія входить до ряду когнітивних порушень, тобто таких, що пов'язані з пізнанням навколишнього світу. Під поняттям «когнітивні розлади» зазвичай мають на увазі порушення роботи одного або декількох когнітивних процесів, що виходять за

межі вікової норми, але при цьому можуть не бути абсолютно вираженими. Когнітивні порушення, головним чином, вважаються патологічним станом, результатом якого трансформації на даній стадії не вичерпуються лише віковими процесами. Когнітивні порушення можуть бути найрізноманітнішими та зумовленими різними зовнішніми та внутрішніми факторами. Загалом, когнітивні функції мозку є одними з найбільш високоорганізованих функцій людини, що забезпечують цілковиту взаємодію з навколишнім світом. Сюди входять усі процеси, що пов'язані з інформацією, а точніше отримання цієї інформації, розпізнання, обробка, зберігання та передавання.

Отже, з медичної точки зору розуміємо, що когнітивні функції є чи не найсуттєвішими для нормального функціонування людського організму, оскільки нерозривно пов'язані з пізнавальною діяльністю [Корнев, 1997: 286]. Розглянемо детальніше, які це функції та за що відповідають. Когнітивні функції відповідають за:

- комплексну увагу: стійкість уваги, вибірковість уваги, здатність працювати з декількома джерелами інформації одночасно, темп пізнавальної діяльності.
- сприйняття та моторику: зорове сприйняття, зорово-конструктивні здібності.
- здатність до навчання і пам'ять: пам'ять на поточну інформацію, недавню інформацію та дуже віддалену інформацію.
- мовленнєву діяльність: здатність висловлюватись, побудова правильних формулювань.
- планування, прийняття рішень, корекція помилок, інтелектуальна гнучкість.
- соціальний інтелект: впізнавання емоцій і мотивів поведінки оточуючих людей.

Як ми можемо побачити з вищеперерахованих функцій, кожна має свою особливу сферу відповідальності, тому пізнавальні чи когнітивні функції є виконують складні процеси в головному мозку. За допомогою цих процесів здійснюється раціональне осмислення навколишнього світу, взаємозв'язок та взаємодія з ним. Відповідно, дисграфія є передусім когнітивним розладом, що передбачає порушення роботи деяких з вищевказаних функцій.

Дисграфія, як психофізичне явище з'являється у ранньому віці, тому є великою перешкодою для дітей при оволодінні письмом. Однак може виникати у дітей з нормальним інтелектуальним розвитком, збереженим усним мовленням, повноцінним зором і слухом. Недостатня сформованість деяких психічних функцій майже нічим себе не проявляє в повсякденному житті, але створює

серйозні перешкоди при оволодінні письмом. Причиною виникнення дисграфії є незрілість певних психічних функцій, яка є наслідком багатьох причин (несприятливі фактори під час вагітності, травми, стреси, зтяжні або стрімкі пологи, оперативне розродження, родові травми). Нерідко причиною дисграфії може бути генетична обумовленість. Ще частіше такий розлад може зустрічатись у дітей, у яких порушена здатність до зорового сприйняття інформації, присутні певні труднощі відтворення побаченого та прочитаного.

Такі когнітивні розлади нерідко сприймаються за недостатній рівень знань чи неграмотність. Варто пам'ятати, що порушення не виникають самотійно. Вони можуть супроводжуватися іншими станами. До них можна віднести дислексію. Загалом дислексія характеризується частковою нездатністю читати та писати, оскільки ці два процеси взаємопов'язані. Вони обумовлені не до кінця сформованою вищою психічною діяльністю, яка бере участь в процесі обробки інформації [Корнев, 2005: 89]. Особливістю таких порушень є також і те, що попри різноманітні похідні проблеми, здатність до навчання все одно зберігається. Надзвичайно важливим завданням є відрізнити людину з дисграфією від просто неграмотної людини. Для того, щоб це робити правильно, необхідно знати загальні прояви цих порушень. Серед них виділяють наступні загальні прояви:

- типові помилки у процесі письма;
- змішання чи заміна букв;
- загальне зниження концентрації уваги;
- постійне повторення символів чи знаків;
- пропускання голосних чи приголосних букв;
- неправильне вимовляння звуків.

Усі ці порушення є досить явними, але відрізнити їх від безграмотності не так легко. Симптоми вищезгаданих патологій ніколи не бувають короткочасними і проявляються зазвичай в сукупності. Опираючись на це та на вищесказані ознаки, можемо з точністю стверджувати, що дисграфія виявляє себе не просто у різних проявах, а саме у сукупності цих проявів, які не є випадковими чи поодинокими, але спостерігаються систематично або ж на постійній основі [Тарасун, 2007: 150]. Вищезгадані симптоми є досить узагальненими, хоча існують різні погляди на аналіз патологічних помилок, яких припускаються діти під час читання та письма. Основними критеріями відмежування патологічних помилок від непатологічних є: стійкість, здатність закріплюватись та збільшуватись, якщо не проводити спеціальну корекційну роботу. Когнітивісти застосовують

різні принципи аналізу специфічних помилок. До прикладу І. Садовнікова [Садовнікова, 2012: 279] виділяє:

- помилки на рівні букви та складу (помилки звукового аналізу та фонематичного сприйняття; змішування букв за кінетичною схожістю; персеверації та антиципації);

- помилки на рівні слова (окреме написання частин слова; написання разом службових частин мови з наступним або попереднім словом; зміщення меж слів; контамінації; морфемні аграматизми тощо);

- помилки на рівні речення (порушення зв'язку між словами у реченні; відсутність або неправильне позначення меж речення; пропуски, перестановки слів у реченні)

Класифікація помилок, що спостерігаються при такому розладі як дисграфія, представлена Є. Соботович [Соботович, 2003: 160], базується на визначенні принципу письма та враховує причини та механізми допущених помилок. Дана класифікація є розгорненою та дає більші можливості для розпізнання та діагностування патології:

1. *Фонетичні* – це помилки, які виникають під час написання слів, що записуються за фонетичним принципом (заміни або змішування на письмі букв, пропуски букв, перестановки, додавання в слова зайвих букв, спотворення звукового складу слова). Причини даних помилок виявляються у порушеннях фонематичного сприймання та вимови звуків, що призводить до нечіткості фонематичних уявлень про звуковий склад слова.

2. *Графічні та оптико-просторові помилки* проявляються в замінах на письмі букв, схожих за своїми оптико-просторовими або кінетичними ознаками:

- заміни графічно схожих букв, що складаються з однакових елементів, які по різному розташовані у просторі;

- неправильне просторове розташування елементів букв;

- заміни букв, які мають однакові елементи, але різняться між собою кількістю елементів або додатковим елементом;

- пропуски елементів, особливо при поєднанні букв, що включають однаковий елемент;

- дописування зайвого елемента літери;

- змішування або заміни букв за кінетичною подібністю;

- дзеркальне написання букв.

Причини та механізми цих помилок полягають у конкретних порушеннях зорово-просторового сприймання, просторових уявлень, зорового аналізу та синтезу, зорово-моторної координації, зорового та рухового контролю.

3. *Лексико-граматичні помилки*. До цієї категорії входять морфологічні, орфографічні, синтаксичні помилки. Причинами лексико-граматичних помилок можуть бути порушення граматичної будови мовлення (словозміни та словотворення); відсутність чіткого морфологічного аналізу слів.

4. *Пунктуаційні помилки*, до яких належать пропуски розділових знаків та неправильне їх вживання для необхідного інтонаційного оформлення речення. Основною причиною таких помилок є несформованість умінь сприймати інтонаційне оформлення фраз, співвідносити його з основними правилами пунктуації.

5. До *семантичних помилок* відносять заміну одного слова іншим словом, близьким за звучанням чи будь-яким знайомим словом.

Висновки. Аналізуючи праці Т. В. Ахутіна, О. М. Корнєва, Р. І. Лалаєвої, Є. А. Логінової, І. М. Садовнікової, можемо стверджувати, що писемне мовлення є складним системним і водночас довільним психічним процесом, що включає спільну роботу різних аналізаторів. З позиції когнітивного підходу, в основі порушення письма лежить неповна сформованість певних операцій процесу письма та вищих психічних функцій. У якості найважливіших передумов успішного оволодіння писемним мовленням виділяють високий рівень розвитку усного мовлення, мовної здібності, сформованості різних видів сприймання, високий рівень розвитку уваги і пам'яті, здатності до аналітичної діяльності, абстрактних способів діяльності, сформованості загальної поведінки та самоконтролю.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Ананьев Б. Г. Анализ трудностей в процессе овладения детьми чтением и письмом. *Известия АПН РСФСР*. М. : Издательство АПН РСФСР, 1955. вып. 70. 104-148 с.
2. Голуб Н. Науково-теоретичні засади досліджень писемного мовлення та його порушень. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова*. Серія 19 : Корекційна педагогіка та спеціальна психологія : зб. наук. праць. 2012. Вип. 21. 58–63 с.
3. Журавльова Л. С. Комплексний аналіз порушень письма у дітей молодшого шкільного віку. *Науковий вісник Мелітопольського державного педагогічного університету*. 2018. Вип. 1. 20 с.
4. Корнев А. Н. Нарушения чтения и письма у детей (диагностика, коррекция, предупреждение). *Метод. пособие*. СПб. : МиМ, 1997. 286 с.

5. Корнев А. Н. Современные тенденции изучения дислексии у детей Дефектология. 2005. Вып. 1. 89-91с.
6. Садовникова И. Н. Дисграфия, дислексия. Технология преодоления : учебное пособие. М. : ПАРАДИГМА, 2012. 279 с.
7. Соботович Е. Ф. Речевое недоразвитие у детей и пути его коррекции . М. : Классикс-Стиль. 2003. 160 с.
8. Тарасун В. В. Писемне мовлення: запобігання і корекція порушень. К. : Видавництво НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2007. 150 с.

REFERENCES

1. Ananiev B. H. Analiz trudnostei v processe ovladenia detmi chteniem i pismom [Analysis of difficulties in the process of children's reading and writing learning]. Izvestiya APN RSFSR. M. : Izdatelstvo APN RSFSR, 1955. Вып. 70. – 104-148 p. [in Russian]
2. Holub N. Naukovo-teoretychni zasady doslidzhen pysemnoho movlennya ta yoho porushen [Scientific and theoretical research principles of written speech and its disorders] Scientific journal of the National Pedagogical University named after MP Drahomanov. Series 19: Correctional pedagogy and special psychology: a collection of scientific papers, 2012, Nr. 21, pp. 58-63 [in Ukrainian]
3. Zhuravlyova L. S. Kompleksnyi analiz porushen pysma u ditei molodshogo shkilnoho viku [Comprehensive analysis of writing disorders of primary school children]. Scientific Journal of Melitopol State Pedagogical University, 2018, Nr. 1, p. 20 [in Ukrainian]
4. Korniev A. N. Narushenie chteniya i pisma u detei (diagnostika, korektsiya, preduprezhdenie) [Reading and writing disorders of children (diagnosis, correction, prevention)]. Metod. Posobiye. SPb. : MiM. 1997. – 286 p. [Russian]
5. Korniev A. N. Sovremennyye tendentsyi izucheniya disleksii u detei [Modern trends in the study of dyslexia of children] Defektology, 2005, Nr. 1, pp. 89-91 p. [in Russian]
6. Sadovnikova I. N. Disgraphiya, disleksiya. Tehnologiya preodoleniya [Dysgraphia, dyslexia. Methods of overcoming] : uchebnoye posobiye. M. : PARADYGMA, 2012. – 279 p. [in Russian]
7. Sobotovych E. F. Rechevoye nedorazvitiye u detei i puti yego korektsyyi [Speech aphasia of children and ways to correction]. M. : Klassiks-Stil. 2003. – 160 p. [in Russian]
8. Tarasun V. V. Pysemne movlennya: Zapobihannya i korektsiya porushen [Writing: prevention and correction of disorders]. K. : Vydavnytstvo NPU imeni M. P. Drahomanova. 2007. – 150 p. [in Ukrainian]